

Natuurhistorisch 4 Maandblad

Blauwe en Gewone oliekever in het
zuidelijke Maasdal

Nullenuil na 84 jaar weer gezien in
Nederland

Bankzitter

Ton Lenders

Foto: Ton Lenders,
Nazaré (P) - 2019

Zo doof als een kwartel

De uitdrukking ‘zo doof als een kwartel’ doet vermoeden dat kwartels doof zijn. Niets is echter minder waar. Kwartels kunnen zeer goed horen en zijn zelfs met een ‘kwartelfluitje’ te lokken. Op veel plekken leest men dat de uitdrukking toe te schrijven is aan het gedrag van de Kwartel. Moeder Kwartel heeft broedzorg ontwikkeld waarbij ze haar kroost bij acuut gevaar beschermt door zich tegen de grond te drukken om kroost of eieren onder haar verenkleed te verbergen. In zo’n geval, leest men, kan men naast het vogeltje een geweer afschieten zonder dat het dier reageert. Deze verklaring voor de zogenaamde doofheid lijkt mij echter hoogst onwaarschijnlijk. En waarom zou de uitdrukking dan niet gerelateerd zijn aan een Haas of een Nachtzwaluw die soortgelijk gedrag vertonen? Neen, de verklaring in het Eindhovens Dagblad van 4 april 2017 lijkt me plausibeler. Daarin wordt verwezen naar Bredero, onze bekendste 17^e-eeuwse dichter die de term ‘doof’ in verband brengt met het Oudhollandse ‘doof’ dat ‘dom’ betekent. ‘Doof’ is in het Duits nog steeds de term voor dom of onnozel. Kwartels lieten zich immers gemakkelijk lokken met een fluitje om vervolgens met een netje gevangen te worden en te eindigen op een dis met ander wild. De Kwartels waren dus gewoon dom.

Dat doof en dom wel vaker samengaan blijkt uit een onderzoek van de Universiteit van Californië.

Mannetjes van Gelekoorts-muggen die door genetische modificatie doof werden gemaakt bleken zich niet meer voort te planten. Terwijl horende mannetjes gemiddeld zes keer per vijf minuten copuleerden bleken dove mannetjes dat helemaal niet meer te doen. Paringsgeluid bleek essentieel voor de normale voortplanting. Voor het verlies van het gehoor was slechts de uitschakeling van één gen nodig. Niet zo slim van die muggen om de voortplanting in hun evolutie zo zwak te beveiligen. Aan de andere kant voor de mens misschien een uitkomst om op deze manier de gele koorts te bestrijden die jaarlijks honderden miljoenen mensen ziek maakt. De onderzoekers suggereren dat dit fenomeen mogelijkheden biedt een eind aan de ziekte te maken. Dan zouden gemodificeerde muggen wel moeten worden losgelaten in het natuurlijke milieu. Maar hoe zouden die het gemodificeerde DNA dan moeten verspreiden? Vooralsnog blijkt uit een artikel in de NRC van 7 november 2024 dat er sprake is van wensdromen.

Je kunt je ook afvragen of het onderzoek werkelijk zo’n bijzondere uitkomst heeft opgeleverd. Ging optredende doofheid bij de ouder wordende mens ook al niet altijd samen met een verminderde geslachtsdrift?

Betekenis: Zeer doof.

Blauwe en Gewone oliekever (*Meloe violaceus* en *Meloe proscarabaeus*) in het zuidelijke Maasdal

KWALITEITSINDICATOREN VOOR RIVIERHERSTEL

Gijs Kurstjens, Kurstjens ecologisch adviesbureau, Rijkstraatweg 213, 6573 CS Beek-Ubbergen, e-mail: g.kurstjens@planet.nl
Theo Peeters, Bachlaan 752, 5011 BR Tilburg
John Hannen, Marktstraat 1, 6049 BA Herten

Dit artikel gaat in op de verspreiding en de ecologie van twee soorten oliekevers (Meloidae) in het zuidelijke Maasdal gedurende de afgelopen 30 jaar. Het betreft kevers met een unieke ecologie omdat de larven parasiteren op solitaire bijen. Over het voorkomen van de Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*) [figuur 1] en de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) langs de Maas is pas meer bekend geworden vanaf het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw, toen daar gestart is met grootschalige natuurontwikkeling. Hebben de soorten geprofiteerd van alle investeringen in het grensoverschrijdende rivierpark Maasvallei? Zegt de aanwezigheid van één of beide soorten iets over de kwaliteit van de riviernatuur?

STUDIEGEBIED

Het artikel beperkt zich tot het deel van de Maas dat is gelegen tussen Eijdsen en Kessel, ook wel het zuidelijke Maasdal genoemd. Het omvat de trajecten Bovenmaas, Grensmaas en Plassenmaas. Van de Terrassenmaas, zijnde het Maasdal tussen Kessel en Mook, zijn beide soorten nooit gemeld. Het areaal natuurgebied in het winterbed van het studiegebied is vanaf 1990 gegroeid van circa 50 ha tot meer dan 3.000 ha, waarvan zich ongeveer de helft in de Plassenmaas bevindt en de rest in het grensoverschrijdende Rivierpark Maasvallei, gelegen rondom beide oevers van de Grensmaas (KURSTJENS & VAN LOOY, 2020). Het gaat in de meeste gevallen om natuurontwikkeling al dan niet opgestart na initiële inrichting, na delfstofwinning of vanuit een agrarische uitgangssituatie. Vervolgens heeft de natuur zich ontwikkeld onder invloed van natuurlijke processen als overstromingen, sedimentatie, erosie, begrazing, kwel, storm en vegetatie-succesie. Daarbij zijn er in het winterbed grote arealen grindbanken, natuurlijk grasland, ruigten, struwelen en ooibossen ontstaan. Vooral na de grote hoogwaters van 1993 en 1995 is in veel gebieden de ontwikkeling van natuur gestart. Veel van deze natuurgebieden zijn intussen dus ongeveer 30 jaar in ontwikkeling.

Figuur 1
Blauwe oliekevers
(*Meloe violaceus*)
hebben een voorkeur
voor ooibos, zoals hier
op Koningssteen op 8
april 2020 (foto: René
Krekels).

Figuur 2

Paring van Blauwe oliekevers (*Meloe violaceus*), waarop de gebogen en iets verlaagde achterrand van het halsschild bij beide geslachten goed zichtbaar is (foto: René Krekels).

Figuur 3

Kenmerkende touwtrekhouding tijdens de paring van Blauwe oliekevers (*Meloe violaceus*) (foto: René Krekels).

SOORTBESCHRIJVINGEN

De Gewone en Blauwe oliekever behoren beide tot de familie van de Meloidae (oliekevers), waarvan in Nederland ooit tien vertegenwoordigers zijn aangetroffen. Vijf soorten daarvan waren al lang niet meer gemeld (TEUNISSEN, 2010) en twee soorten hebben zich, mede onder invloed van klimaatverandering, pas vrij recent gevestigd in het onderzoeksgebied. Het gaat om de Sachembijenoliekever (*Sitaris muralis*) (BELGERS & TEUNISSEN, 2012) en de Klimopbijenoliekever (*Stenoria analis*) (RAEMAKERS, 2009). De eerste soort is in 2010 voor het eerst gemeld in het hier besproken deel van het Maasdal

in het natuurgebied Isabellegreend en de andere vanaf 2017 in de omgeving van Borgharen. De mannetjes van beide soorten kunnen vliegen.

De in Nederland voorkomende oliekevers van het geslacht *Meloe* zijn niet in staat om te vliegen. Om zich te beschermen tegen predatoren scheiden ze bij gevaar een gelige, giftige vloeistof af die cantharidine bevat. Al sinds de Romeinse tijd is cantharidine in gebruik als medicijn bij de behandeling van onder meer hondsdoelheid, huidziekten, nierstenen en als afrodisiacum (lustopwekkend middel). Catharidine werd vooral gewonnen uit de Spaanse vlieg (*Lytta vesicatoria*), een ander lid van de familie van de oliekevers. Vanaf de middeleeuwen tot ver in de 19^e eeuw vond aanzienlijke handel in deze dieren plaats. Na de Tweede Wereldoorlog is het gebruik van cantharidine gestaakt vanwege de schadelijke bijwerkingen (HAVELKA, 1983).

De beide soorten die hier worden besproken lijken sterk op elkaar en zijn ongeveer 1–4 cm groot. De Blauwe oliekever heeft doorgaans een glanzend blauw lichaam [figuur 2 & 3], terwijl dat van de Gewone oliekever varieert tussen zwart, zwartblauw en blauwviolet [figuur 4]. Maar op kleur zijn de soorten vrijwel niet met zekerheid te onderscheiden. Meer duidelijkheid is te verkrijgen door het bekijken van het halsschild tussen

de kop en het achterlijf. Bij de Gewone oliekever is de achterrand van het halsschild doorgaans recht en bij de Blauwe oliekever ingedeukt tot bochtig. Bij deze laatste soort is het zogenoemde mesonotum (het verbindingstuk tussen halsschild en achterlijf) als een soort scharnierbout te zien. Het heeft de vorm van een punt en steekt uit, terwijl het bij de Gewone oliekever veel minder puntig is en niet uitsteekt. Andere verschillen zijn de fijnere puntering van de kop en het halsschild bij de Blauwe oliekever ten opzichte van de Gewone oliekever, al kan de variatie in puntering groot zijn. Een aanvullend kenmerk is de vorm van het halsschild: dat is vaak breder en ronder bij de Gewone en langer

en rechter bij de Blauwe oliekever. Voor een uitgebreide beschrijving en tekeningen wordt verwezen naar LÜCKMANN & NIEHUIS (2009) of naar de soortzoeker Oliekevers van Stichting EIS en Naturalis Biodiversity Center op de internetpagina determineren.nederlandsesoorten.nl (SLIKBOER, 2024).

Vrouwelijke oliekevers zijn doorgaans opvallend groter dan mannelijke en zij hebben min of meer rechte antennen. Mannelijke dieren hebben een opvallende knik in hun voelspriet. Een ander onderscheid tussen de soorten betreft de kleur en lengte van de larven: bij de Blauwe oliekever zijn deze groter dan 2 mm en zwart of bruinig [figuur 6 & 7]. Bij de Gewone oliekever zijn de larven kleiner dan 2 mm en geeloranje [figuur 8-11] (LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009).

BIJZONDERE LEVENSCYCLUS

Beide soorten oliekevers houden er een bijzondere leefwijze op na. Voor de ontwikkeling van de larven zijn ze afhankelijk van het voorkomen van solitaire bijen. Het betreft altijd in de grond nestelende bijen en in de literatuur worden bijvoorbeeld zandbijen (*Andrena*), sachembijen (*Anthophora*), zijdebijen (*Colletes*), langhoornbijen (*Eucera*) en groefbijen (*Halictus*) als gastheren genoemd (LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009). Zekere kweken uit een gastheer-bijensoort zijn ons uit de ons omringende landen niet bekend en dus weten we ook niet hoe kieskeurig beide oliekeversoorten qua gastheer zijn of dat ze bijvoorbeeld vooral op willekeurige zandbijen (*Andrena*-soorten) van de juiste grootte parasiteren.

Al vrij vroeg in het voorjaar zijn de kevers actief, vooral van maart tot en met mei. Ze kunnen door het gebrek aan vleugels alleen kruipen. De volwassen oliekevers voeden zich met grassen en kruiden. Bij de vrouwtjes is deze foerageerfase belangrijk om de eieren te laten rijpen en het achterlijf van de vrouwtjes zwelt in de loop van het voorjaar dan ook enorm op. Tijdens de balts kruipt het mannetje boven op het vrouwtje en spelen de antennen een belangrijke rol (BOER, 1947; BOLOGNA & MARANGONI, 1986). De paring begint op de rug [figuur 2] en eindigt in de zogenaamde touwtrek-houding die vele uren kan duren [figuur 3]. Een drachtig vrouwtje kan enkele eipakketten van elk vele honderden tot duizenden eieren leggen. Deze worden op een zonnige, warme locatie in een ondiep, zelf gegraven holletje gelegd [figuur 4 & 5]. Onze kennis van de specifieke ontwikkelingsfasen en duur van de larvestadia (hypermetamorfose) van deze

▲ **Figuur 4**
Eierlegend vrouwtje van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*), waarop de rechte achterrand van het halsschild goed is te zien (foto: René Krekels).

◀ **Figuur 5**
Legsel van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) afgezet op een paar centimeter diepte in een molshoop op de Maasdijk in Koningstein op 13 mei 1997 (foto: Pieter van Breugel).

twee oliekevers is nog steeds gebrekkig en grotendeels gebaseerd op laboratoriumonderzoek en niet op veldonderzoek. Weliswaar lijken de larvestadia op die van andere oliekevers van het geslacht *Meloe*, maar mogelijk is de variatie in de beschrijvingen groter dan in de literatuur (voornamelijk LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009) wordt weergegeven. De larven van de Gewone oliekever sluipen, afhankelijk van de temperatuur, na zo'n drie weken uit de eieren. Bij de Blauwe oliekever blijven de eieren en larven bijna een jaar in de bodem. Deze primaire circa 2 mm grote larven, triungulinen genoemd vanwege het bezit van drie klauwtjes, kruipen in de vegetatie omhoog, vaak naar een bloem. Vanuit die positie klampen ze zich vervolgens vast aan een

Figuur 6

De larven van de Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*) zijn vaak gelijktijdig actief met de volwassen kevers, een indicatie voor een tweejarige cyclus. Hier op Koningssteen op 31 maart 2021 (foto: René Krekels).

Figuur 7

Zwarte larven van de Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*) op Speenkruid (*Ranunculus ficaria*) in Koningssteen op 10 april 2020 (foto: René Krekels).

bloembezoeker. Triungulinen gaan soms ook in klompen in de vegetatie bij elkaar zitten. Deze aggregaties kunnen soms een bolvormige 'nep-bloem' nabootsen waardoor bijvoorbeeld bijen worden aangetrokken (KLAUSNITZER, 2005, LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009) [figuur 8].

Het grote aantal eieren dat oliekevers leggen, houdt verband met het feit dat de triungulinen zich vaak vastklampen aan een ongeschikte gastheer. De larve moet het geluk hebben om mee te liften met de juiste bijensoort en daarmee ook nog terecht komen in een nest in een gunstig ontwikkelingsstadium. De beste kans daartoe is zich vast te klampen aan een vrouwelijke bij die een nestcel bevoorraadt of via een

vrouwelijke koekoeksbij (bijvoorbeeld een wespbij *Nomada spec.*) die de nesten van een gastheerbij bezoekt. Maar mogelijk kunnen de triungulinen ook tijdens een paring van een mannelijke op een vrouwelijke bij kruipen (SAULGERSHENZ & MILLAR, 2006). Dit meeliften met een solitaire bij om naar haar nest te worden vervoerd wordt ook wel foresie genoemd. Soms kruipen de triungulinen rechtstreeks naar zo'n nestholletje. De primaire larven kunnen dus op een passieve of actieve wijze in het gastheernest terecht komen. De triunguline verorbert vervolgens in de broedcel het bijen-ei en verandert in een madeachtige larve (secundair larvestadium) die de stuifmeelvoorraad opeet. De larve vervelt in dit stadium een aantal keren en parasiteert één of misschien wel meer broedcellen in het bijennest. Ze verlaat daarna het bijennest om in de grond een kamer aan te leggen om, na nog een tertiair larvestadium, te verpoppen. In de lente komt vanuit de pop een volwassen kever tevoorschijn (HAELKA, 1984; LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009). De reis naar de broedcel van een geschikte bijensoort in de juiste fase van ontwikkeling en het daar opgroeien tot een volwassen levensvatbare oliekever is maar voor weinig oliekeverlarven weggelegd. De ontwikkeling van ei tot volwassen kever duurt bij de Gewone oliekever doorgaans één jaar, mogelijk ook

twee (zie LÜCKMANN & NIEHUIS, 2009) en bij de Blauwe oliekever twee jaar (LÜCKMANN & ASSMANN, 2005). Een aanwijzing voor deze tweejarige cyclus van de Blauwe oliekever betreft het feit dat larven en imago's vrijwel tegelijkertijd te zien zijn in het studiegebied van LÜCKMANN & ASSMANN (2005), Centraal-Europa, meestal in de periode vanaf midden april tot begin mei. Dit impliceert dat de larven van deze soort afkomstig zijn van eieren die in het voorgaande jaar zijn gelegd. Bij de Gewone oliekever verschijnen de triungulinen meestal later dan bij de Blauwe oliekever, doorgaans van midden mei tot midden juli, terwijl de kevers zich al eerder laten zien, met een piek in april [figuur 12].

BESCHIKBARE DATA: DRIE PERIODEN

Ten behoeve van dit artikel zijn alle beschikbare data van *Meloe* spec. uit het zuidelijke Maasdal van EIS Kenniscentrum Insecten (inclusief collectiegegevens), de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en waarneming.nl (geraadpleegd: 30 november 2023) opgevraagd. Deze data zijn gecontroleerd op onjuiste determinaties. De dataset is aangevuld met een bestand van waarnemingen (38) in het Nederlandse deel van het Maasdal, dat de eerste auteur al eens eerder had aangelegd op basis van interviews van waarnemers in Limburg. Deze waarnemingen zijn verricht in de jaren 1990 tot en met 2006. Omdat lang niet alle waarnemingen uit de databank zijn voorzien van voldoende gedetailleerde foto's is zekere determinatie tot op de soort niet altijd mogelijk. Door de auteurs en door soort-specialisten van EIS zijn zoveel mogelijk observaties op waarneming.nl, die zijn voorzien van foto's, gevalideerd. Al met al omvat de totale dataset van het zuidelijke Maasdal circa 290 waarnemingen (inclusief dubbel ingevoerde waarnemingen) van imago's van beide soorten, waarvan ruim 70 zekere van de Gewone oliekever en bijna 130 van de Blauwe oliekever. Ongeveer een derde betreft dus niet nader te determineren oliekevers (*Meloe* spec.).

Van larven zijn er 25 waarnemingen van de Gewone oliekever en vijf van de Blauwe oliekever. De Gewone oliekever is gemeld van vijf locaties (Isabelle-greend bij Merum-Herten, Koningssteen bij Thorn, Schroevendaalse plas en het talud van het Julianakanaal bij Ohé en Laak en bij Vissersweert). Alle triungulinen van de Blauwe oliekever zijn gefotografeerd in Koningssteen, de meeste op de bloemen van Gewoon speenkruid (*Ficaria verna*) en enkele op die van de Paardenbloem (*Taraxacum officinale*) [tabel 1]. Voor dit artikel is vervolgens onderscheid gemaakt in drie perioden: tot 1990, 1990 t/m 2006 en 2007 t/m 2023. De knip tussen 2006 en 2007 is pragmatisch gekozen omdat de beide laatste perioden daarmee even lang zijn, namelijk 17 jaar. De knip valt daarmee overigens samen met het moment waarop veel mensen observaties op waarneming.nl zijn gaan invoeren.

Uit de eerste periode (tot 1990), vrijwel geheel gebaseerd op collectie-exemplaren uit musea en het archief van EIS, zijn geen waarnemingen van beide soorten oliekevers uit het Maasdal bekend. Wel zijn er uit die periode 15 zekere meldingen van de Gewone oliekever uit het Zuid-Limburgse Heuvelland, waaronder waarnemingen uit de omgeving van Maastricht, Gronsveld, Valkenburg,

▲ Figuur 8
Grote concentraties van oranje larven van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) in het Heuvelland op 15 mei 2019 (foto: René Krekels).

◀ Figuur 9
Een triunguline (eerste stadium larve) van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) houdt zich vast aan de stamper van Beemd-kroon (*Knautia arvensis*) (foto: Pieter van Breugel). Eenzelfde beeld werd door de tweede auteur ook waargenomen in Isabelle-greend op 21 juni 1994.

Wijnandsrade, Ubachsberg, Heerlen en Schinveld. Zekere meldingen van de Blauwe oliekever in Limburg zijn niet bekend uit de periode voor 1990. Bijzondere vangsten van oliekevers uit die periode, die we hier niet onvermeld willen laten, zijn de zeldzame Kortnekoliekever (*Meloe brevicollis*) van landgoed Exaten nabij Baexem (1887) en de inmiddels uit Nederland verdwenen Bonte oliekever (*Meloe variegatus*) van het Maasdal in de omgeving van Beegden en Horn in mei 1888, maar ook uit Maastricht (mei 1923) en Heerlen (voorjaar 1950 en 1951).

De tweede periode (1990 tot en met 2006) geeft vooral informatie over de locaties waar rest- of bronpopulaties aanwezig waren voordat de effecten van grootschalige natuurontwikkeling langs de Grensmaas in het rivierpark Maasvallei zichtbaar worden in de waarnemingen uit de derde periode.

Figuur 10

Oranje larven van Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) op bloedbij (*Sphecodes spec.*) in het Heuvelland op 15 mei 2019 (foto: René Krekels).

Figuur 11

Een vrouw van de Knautiabij (*Andrena hattorfiana*) met op het borststuk triangulinen van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) in Isabellegreend op 21 juni 1994 (foto: Pieter van Breugel).

VERSPREIDING IN LIMBURG

Limburgse Maasdal

De Gewone oliekever komt vooral voor in het Maasplassengebied en vanaf 2007 is een uitbreiding van het areaal zichtbaar [figuur 13]. Langs de Grensmaas is een concentratie te zien rondom Grevenbicht. De vroegere verspreiding van voor 2007 houdt naar alle waarschijnlijkheid verband met de ligging van bloemrijke leidijken. Deze leidijken zorgden ervoor dat gebieden bij hoogwater pas benedenstrooms overstromden. Door het grote verhang op de rivier zijn de waterstanden benedenstrooms lager en was de overlast minder groot. Bekende voorbeelden van dergelijke leidijken

liggen in de natuurgebieden Isabellegreend en Koningssteen, maar ook rondom Grevenbicht (Ruitersdijk en de dijk bij Papenhoven). Tussen de Sint-Pietersberg en Grevenbicht ontbreekt de Gewone oliekever.

Het zwaartepunt van de verspreiding van de Blauwe oliekever ligt langs de Grensmaas tussen Meers en Thorn, daarnaast valt het areaal in en rondom het Bunderbos op [figuur 14]. Uit de periode voor 2007 zijn er vrijwel geen zekere waarnemingen bekend, met uitzondering van De Rug bij Roosteren. Maar naar alle waarschijnlijkheid hebben de meeste onzekere waarnemingen voor 2007 betrekking op de Blauwe oliekever, omdat in de periode hierna op deze locaties alleen deze soort met zekerheid is gezien. De sterke uitbreiding van het aantal locaties waar Blauwe oliekevers na 2006 zijn gemeld, doet vermoeden dat de soort zich uitbreidt. Er is echter vooral sprake van meer meldingen dus het trekken van harde conclusies dient met grote voorzichtigheid te gebeuren. Maar een aanwijzing voor daadwerkelijke toename zijn bijvoorbeeld de meldingen vanaf 2020 van de Stadsweide en de Oolderplas rondom Roermond. Deze gebieden zijn in de voorafgaande decennia regelmatig bezocht door kenners zonder dat er ooit een Blauwe oliekever is gemeld.

Van beide soorten zijn in het actuele winterbed van de rivier tussen Maas-tricht en Meers geen waarnemingen

bekend. Dit beeld sluit goed aan op dat aan de Vlaamse zijde van het Maasdal. Daar zijn beide soorten ook bekend (bron: waarnemingen.be, geraadpleegd 30 november 2023), maar ten zuiden van Maasmechelen, dat ongeveer ter hoogte van het Nederlandse Meers ligt, zijn ook geen waarnemingen langs de Maas bekend. Met uitzondering van de waarneming van één exemplaar van de Blauwe oliekever op 2 juni 2021 uit de omgeving van Lanaken.

Limburg buiten het Maasdal

Buiten het Maasdal is de Gewone oliekever in Limburg bekend van de kalkgraslanden op het Nederlandse en Belgische deel van de Sint-Pietersberg bij

Maastricht, in het Geuldal en lokaal in (kalk)graslanden in het Heuvelland inclusief de aangrenzende Voerstreek. Incidenteel wordt de soort van elders gemeld. Een link met snel opwarmende kalkrijke bodems ligt voor de hand. Dit kan dan ook de verklaring

vormen voor de afwezigheid in het noordelijke Maasdal waar de rivier door zure, kalkarme zandgronden stroomt.

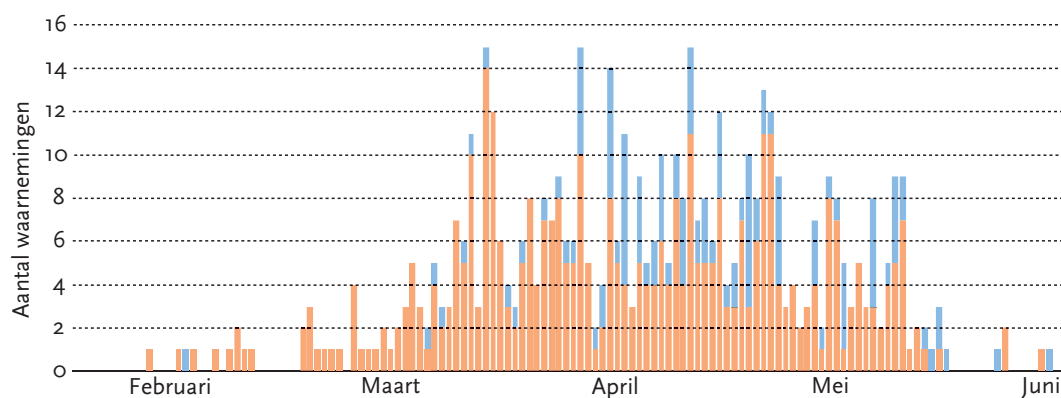
De Blauwe oliekever komt buiten het actuele winterbed van de Maas vrijwel niet voor, maar is wel bekend van de bosgebieden Bunderbos tussen Bunde en Elsloo en de Doort bij Echt. Deze deels vochtige bossen maakten voor het gereedkomen van het Julianakanaal (rond 1934) deel uit van het overstromingsgebied van de rivier. Geconcludeerd kan worden dat de Blauwe oliekever in Limburg qua verspreiding beperkt is tot het (voormalige) winterbed van de Maas in het zuidelijke en kalkrijke deel van de provincie. Mogelijk zijn er nog kleine populaties in enkele Limburgse beekdalen.

Voorkomen in de rest van Nederland

De huidige landelijke verspreiding van beide oliekevers is sterk versnipperd. Globaal zijn zes regio's te onderscheiden: (1) zuidelijk Limburg; (2) het westelijke rivierengebied; (3) het zuidwestelijke Deltagebied; (4) de Wieringermeer; (5) de Waddeneilanden en (6) de Groninger kust (persoonlijke mededeling Linde Slikboer en Niels Godijn). Relictpopulaties van de Blauwe oliekever zijn in de laatste tientallen jaren alleen nog in de zuidelijke drie gebieden waargenomen. In de zuidwestelijke delta uitsluitend in de Biesbosch, op de overgang met het rivierengebied. In het westelijke rivierengebied gaat het om het relatief kalkrijke traject van de Getijdenmaas en de Afgedamde Maas, benedenstrooms van de stuw van Lith. De kalk-invloed houdt verband met de voormalige Waal-Maas-connectie. In laag Nederland worden de meeste waarnemingen gedaan op dijken en betreft het, op misschien een enkel relict na, allemaal Gewone oliekevers. Langs de Rijntakken ontbreken beide soorten momenteel vrijwel volledig.

GEZAMENLIJK VOORKOMEN, VERSCHILLENDE STRATEGIEËN

In tenminste drie gebieden blijken beide soorten met zekerheid samen voor te komen (Koningssteen, Laakerweerd en de omgeving van Greven-

bicht). Nadere analyse van de dataset en van de literatuur (vooral LÜCKMANN & ASSMANN, 2005) levert interessante informatie op over de ecologische niche van beide soorten. De triungulinen van de Blauwe oliekever zijn doorgaans in het voorjaar veel eerder aanwezig dan die van de Gewone oliekever [tabel 1]. De eerstgenoemde is sterk gebonden aan oobossen en deze soort heeft daarom haast om in de lente te profiteren van de periode met veel zonlicht voordat er blad aan de bomen verschijnt. Dan staat de voorjaarsflora in bloei (onder andere Gewoon speenkruid) waar de uitgekomen larven op klimmen om hun truc toe te passen. Van Zuid-Duitse (hardhout)oobossen langs de Boven-Rijn worden ook bloemen van soorten als Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), Gewone dotterbloem (*Caltha palustris*), sleutelbloem (*Primula spec.*) en viooltje (*Viola spec.*) vermeld als verzamelplek voor larven (HAVELKA, 1984). Het aantal eieren dat de Blauwe oliekever legt is veel kleiner dan bij de Gewone oliekever maar de eieren en larven zijn wel wat groter. In de ecologie kan de strategie van de Blauwe oliekever worden ingedeeld als stenotypisch, wat wil zeggen dat het een soort met een beperkte ecologische niche is. De Gewone oliekever heeft een andere strategie. Ze bewoont doorgaans meer open warme bloemrijke biotopen. De kever zelf komt vrijwel altijd eerder tevoorschijn dan de larven. In het zuidelijke Maasdal verschijnt de Gewone oliekever vaak net wat eerder dan de Blauwe oliekever [figuur 12]. De eieren ontwikkelen zich in de voorkeursbiotoop in korte tijd tot larven en verschijnen dan in de periode mei tot en met juli op allerlei bloemen en kruiden [zie ook tabel 1 voor het Maasdal]. De eieren en larven zijn kleiner en het aantal eieren ligt een factor drie hoger dan bij de Blauwe oliekever.

Op basis van literatuur (onder andere BEIER *et al.*, 2016) wordt de biotoop van de Blauwe oliekever beschreven als meer gebonden aan overstromingsgebieden en oobossen tot relatief hoog in bergen (tot 1.500 m) en dus koudere omstandigheden. De Gewone oliekever heeft eerder een voorkeur voor warme, open biotopen in het laagland, zoals

Figuur 12
Spreiding van zekere waarnemingen van imago's van beide soorten oliekevers gedurende het voorjaar in het zuidelijke Maasdal in de periode 1990 tot en met 2023: oranje balkjes: Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) en blauwe balkjes: Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*).

Datum	Aantal (afgerond)	Locatie	Plant	Soort	Foresie op soort	Geslacht
Blauwe oliekever (<i>Meloe violaceus</i>)						
1 april 2021	40	Koningssteen	Gewoon speenkruid (<i>Ficaria verna</i>)			
31 maart 2021	Circa 25-40 per bloem	Koningssteen	Gewoon speenkruid (<i>Ficaria verna</i>): 30 locaties			
			Paardenbloem (<i>Taraxacum officinale</i>): 2 locaties			
29 maart 2021	20	Koningssteen	Gewoon speenkruid (<i>Ficaria verna</i>)			
14 april 2018	Circa 25-40 per bloem	Koningssteen	Gewoon speenkruid (<i>Ficaria verna</i>): 5 locaties			
22 maart 2017	Circa 40	Koningssteen	Gewoon speenkruid (<i>Ficaria verna</i>)			
Gewone oliekever (<i>Meloe proscarabaeus</i>)						
17 juni 2019	1	Koningssteen	-	maskerbij (<i>Hylaeus spec.</i>)		Vrouw
14 mei 2018	>150	Koningssteen	dovenetel (<i>Lamium spec.</i>)			
7 juni 2016	1	Schroevendaalse plas (Ohé en Laak)	-	kegelbij (<i>Coelioxys spec.</i>)		Vrouw
28 mei 2016	1	Julianakanaal ter hoogte van Molenplas	-	kegelbij (<i>Coelioxys spec.</i>)		Man
				wespbij (<i>Nomada spec.</i>)		
1 juni 2014	2	Schroevendaalse plas (Ohé en Laak)	-	Bonte wespbij (<i>Nomada bifasciata</i>)		Vrouw
23 mei 2014	>150	Vissersweert	Gewoon jakobskruiskruid (<i>Jacobaea vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>)	-		
4 juli 2011	1	Isabellegreend	-	Wimperflanzandbij (<i>Andrena dorsata</i>)		Man
29 april 2011	25	Koningssteen	-	Bergveldwesp (<i>Polistes biglumis</i>)		Expl.
5 juni 1995	vele	Isabellegreend	-	klokjesbij (<i>Chelostoma spec.</i>)		Expl.
	vele	Isabellegreend	Grasklokje (<i>Campanula rotundifolia</i>)			
16 mei 1995	1	Isabellegreend	Beemdkroon (<i>Knautia arvensis</i>)			
	1	Isabellegreend	-	wespbij (<i>Nomada spec.</i>)		Expl.
15 mei 1995	enkele	Koningssteen	Dauwbraam (<i>Rubus caesius</i>), Herik (<i>Sinapis arvensis</i>)			
21 juni 1994	3	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Vrouw
	2	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Vrouw
	1	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Vrouw
	1	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Man
	diverse	Isabellegreend	Beemdkroon (<i>Knautia arvensis</i>), Ruige weegbree (<i>Plantago media</i>)			
19 juni 1994	vele	Isabellegreend	Beemdkroon (<i>Knautia arvensis</i>)			
	diverse	Isabellegreend	Knoopkruid (<i>Centaurea jacea</i>), Margriet (<i>Leucanthemum vulgare</i>), Zwarte toorts (<i>Verbascum nigrum</i>), Jacobskruiskruid (<i>Senecio jacobaea</i>), Herik (<i>Sinapis arvensis</i>)			
	1	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Man
	1	Isabellegreend	-	Knautiabij (<i>Andrena hattorfiana</i>)		Vrouw
	1	Isabellegreend	-	Tuinhommel (<i>Bombus hortorum</i>)		Man
	1	Isabellegreend	-	groefbij (<i>Halictus spec.</i>)		Vrouw
	1	Isabellegreend	-	groefbij (<i>Lasioglossum spec.</i>)		Vrouw

Tabel 1

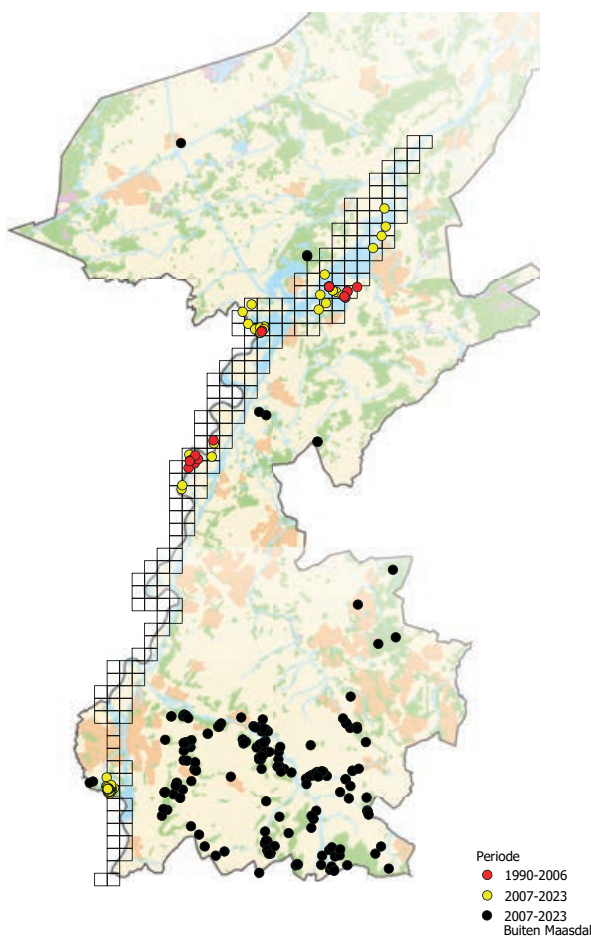
Overzicht van waargenomen triungulinen van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) en de Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*) in het Maasdal met plant en/of naam en geslacht van de bij waarop een larve is aangetroffen.

droge (kalk)graslanden, zand- en grindgroeves en droge heide. Een andere biotoop van de Gewone oliekever betreft matig vochtige locaties in graslanden en op dijken in de buurt van water. Deze bredere ecologische amplitude van de Gewone oliekever komt goed naar voren in de ruimere verspreiding binnen de provincie Limburg en de rest van Nederland en de vaak grotere aantallen op de vindplaatsen.

LEEFGEBIEDEN LANGS DE MAAS

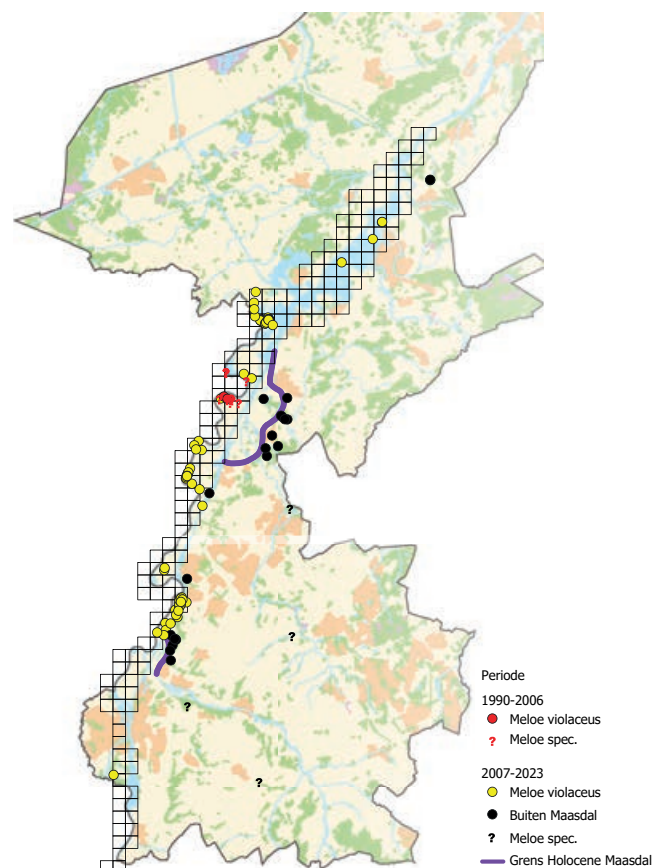
Isabellegreend

In Isabellegreend leeft een populatie Gewone oliekevers van tenminste tientallen volwassen exemplaren. Foerageergedrag van volwassen kevers aan boterbloemen (*Ranunculus spec.*) en witbol (*Holcus spec.*) werd meermaals waargenomen. De Blauwe oliekever ontbreekt hier. Dankzij de aanwezigheid van een voormalig gronddepot van lemige klei met een steil afgegraven kant gericht op het

Figuur 13

Begrenzing van het studiegebied zuidelijk Maasdal met verspreiding van de Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*) in de periode 1990 tot en met 2006 (rode bolletjes) en de periode 2007 t/m 2023 (blauwe bolletjes). Waarnemingen buiten het Maasdal uit de periode 2007 t/m 2023 zijn met zwarte bolletjes weergegeven.

Figuur 14

Verspreiding van de Blauwe oliekever (*Meloe violaceus*) in het zuidelijke Maasdal in de periode 1990 t/m 2006 (rode bolletjes) en de periode 2007 t/m 2023 (blauwe bolletjes). Onzekere waarnemingen uit de eerste periode staan met een rood vraagteken op de kaart. De grens van het holocene Maasdal is met paars aangegeven. Waarnemingen buiten het actuele winterbed uit de periode 2007 t/m 2023 zijn met zwarte bolletjes aangegeven. De eventuele aanwezigheid van populaties buiten het Maasdal dient nog nader onderzocht en bevestigd te worden (zie zwarte vraagtekens).

warme oosten is er een nestbiotoop voor duizenden bijen en wespen aanwezig [figuur 15]. Door het terrein slingert een oude leiding die door 30 jaar begrazingsbeheer enorm bloemrijk is. Hier groeien gewone en minder algemene soorten als Knolbortbloem (*Ranunculus bulbosus*), Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*), Beemd-kroon (*Knautia arvensis*) en Echte kruisdistel (*Eryngium campestre*). Het landschap is te omschrijven als halfopen met een afwisseling van wilgenbosjes langs waterkanten, struwelen en bloemrijke graslanden en ruigten. Voor solitaire bijen is er dus voldoende voedsel te vinden, ook in het voorjaar als de oliekeverlarven actief zijn en hun lift (taxi) zoeken naar het nest van een geschikte gastheerbij. Mogelijk is een van die gastheren de zeldzame Knautiabij (*Andrena hattorfiana*) waarop diverse malen oranje larven werden aangetroffen [tabel 1, figuur 11]. Bovenop en in de steilkanten van de kleibult van Isabelle-greend nestelden eind vorige eeuw onder meer grote aantallen van de

Vroege sachembij (*Anthophora plumipes*), metselbijen (*Osmia spec.*), Grasbij (*Andrena flavipes*) en Grijze zandbij (*Andrena vaga*) die ook geschikt kunnen zijn als gastheer (PEETERS, 1997).

Koningssteen

In het grensoverschrijdende natuurgebied Koningssteen bij Thorn komen beide soorten met zekerheid voor. Hier is het areaal ooibos, zowel zachthout als hardhout, veel groter, gevarieerder en ouder dan in Isabelle-greend. Dit is waarschijnlijk de reden dat beide soorten er kunnen worden aangetroffen. Mogelijk parasiteert de Blauwe oliekever op vroeg actieve bijensoorten die meer zijn gebonden aan oud zachthoutooibos. Een oude melding in de Nederlandse literatuur die hierop aansluit, is de vondst van de Blauwe oliekever in een nestgroep van de Zwartrosse zandbij (*Andrena clarkella*), een vroege wilgenspecialist, in de Ankeveense Plassen (PIET, 1947). In de buitenlandse literatuur wor-

Figuur 15
Steile kant van
de kleibult van
Isabellegreend (foto:
Math de Ponti).

den zandbijen (*Andrena spec.*), zijdebijen (*Colletes spec.*), sachembijen (*Anthophora spec.*), metselbijen, behangersbijen (*Megachile spec.*) en langhoornbijen (*Eucera spec.*) als gastheren van deze soort opgegeven (HAVELKA, 1984). In Koningssteen gaat het naar alle waarschijnlijkheid vooral om zandbijen. Op 12 maart 1995 waren op de dijk langs de Maas waar de larven en volwassen Blauwe oliekevers werden waargenomen twee zandbijen talrijk, namelijk de Vroege zandbij (*Andrena praecox*) en het Roodgatje (*Andrena haemorrhoa*). Van deze potentiële gastheer-zandbijen foerageert de Vroege zandbij uitsluitend op wilgen. Het Roodgatje is minder kieskeurig, maar wordt veel waargenomen op Paardenbloem en wilg (PEETERS *et al.*, 2012).

INDICATOREN VOOR KWALITEIT RIVIERNATUUR

In de periode voor de start van natuurontwikkeling in het Maasdal, dus tot 1990, hebben Gewone oliekevers zich lokaal kunnen handhaven op oude leidijkjes zoals bij Grevenbicht, Koningssteen en Isabellegreend. Dit waren vaak de enige locaties waar nog bloem- en bijenrijke plekjes voorhanden waren in het toenmalige steeds intensiever gebruikte agrarische cultuurlandschap langs de Maas. Voor de Blauwe oliekever hebben kleine ooibosrestanten binnen het winterbed mogelijk als refugium gediend. Bestudering van oude kaarten, zoals de topografische kaart van 1900, laat zien dat het Vijverbroek tussen Thorn en Kessenich in België en het Haegenbroek nabij het tegenwoordige Meggerveld mogelijk die rol hebben vervuld. Dit geldt ook voor het Steenerbosch bij Ohé en het kasteelpark rondom Walborgh bij Laak, de Doort tussen Echt en Roosteren en het bronbosje in het Kingbeekdal nabij kasteel Obbicht.

Gezien de stijging van het aantal waarnemingen en locaties lijkt het erop dat beide oliekevers toenemen. Waarschijnlijk is dit te relateren aan een toename van potentiële gastheren (bijen), zowel in aantal als qua soorten, dat in gang is gezet door natuurontwikkeling. Rondom Isabellegreend is de Gewone oliekever na 2007 opgedoken aan de overzijde van de rivier in de nieuwe natuurgebieden het Smalbroek (2017) en de Lus van Linne (2018). Waarschijnlijk zijn larven via bijen meegelift naar de overkant van de Maas.

Vanwege hun eisen is de aanwezigheid van beide soorten oliekevers een indi-

catie voor goed ontwikkelde riviernatuur. Wat de volwassen kevers betreft is de aanwezigheid van een populatie waarin mannen en vrouwen elkaar kunnen treffen om te paren de belangrijkste eis. Wat betreft de voedselplanten zijn de volwassen kevers niet zo kieskeurig; ze vreten aan allerlei planten (polyfaag). De gastheren van deze twee oliekevers zijn solitaire bijen die in de bodem nestelen en waarvan de belangrijkste eisen zijn warme (open) nestplekken ('bed') en voldoende voedsel in de vorm van nectar en stuifmeel ('breakfast') in de directe omgeving. Over de meest geschikte gastheren weten we nog weinig. Hebben beide oliekeversoorten een voorkeur voor bepaalde bijengenera of -soorten? Moeten de bijen een bepaalde grootte hebben of ontwikkelen de larven zich in meer dan één bijenbroedcel?

Als er niet voldoende ruimte is voor natuurlijke processen, zoals erosie van oevers of de afzetting van zand, is de kans groot dat een van de habitat-eisen van hun gastheren onvoldoende gerealiseerd worden. Ook meer kleinschalige processen zoals vertrapping van de bodem door herbivoren, maar bijvoorbeeld ook stierenkuilen die regelmatig vernieuwd worden tijdens de bronst van runderen, zijn van belang voor voldoende habitat voor bijen die in de grond nestelen. Langjarig onderzoek naar de resultaten van natuurontwikkeling in het rivierpark Maasvallei toont aan dat de soortenrijkdom van kenmerkende rivierflora gedurende de tijd nog steeds toeneemt (KURSTJENS & VAN LOOY, 2020). Dat zorgt ervoor dat er gedurende het hele groeiseizoen voldoende nectar- en stuifmeelaanbod is voor solitaire bijen.

De Blauwe oliekever, nationaal gezien zeker de zeldzaamste van beide soorten, lijkt in ons land een indicatorsoort te vormen voor de kwaliteit van ooibos

en andere vochtige bostypen. In dergelijke bossen zijn vaak verschillende wilgensoorten aanwezig die voldoende nectar- en stuifmeelaanbod voor diverse solitaire bijen bieden. Er zijn uit ons land negen bijensoorten bekend die voor het voedsel voor hun larven uitsluitend zijn aangewezen op wilgen. Mogelijk zitten daar één of meer geschikte gastheren tussen. De aanwezigheid van de Blauwe oliekever in de onderste rand van het Bunderbos, maar ook in de Doort bij Echt-Susteren, onderstreept de link van deze soort met vochtig bos. Hier zijn de gastheerbijen waarschijnlijk vooral afhankelijk van de vroegbloeiende Boswilg (*Salix caprea*). Mogelijk komt de soort in beekdalen zoals van de Geleenbeek, Roode beek of de Geul voor in vergelijkbare vochtige bossen, maar dit verdient nadere bevestiging. Door de uitbreiding van het areaal ooi-bos in het zuidelijke Maasdal tussen 1990 en 2020 van een tiental hectare tot circa 250 ha ligt verdere uitbreiding van de Blauwe oliekever voor de hand.

DANKWOORD

Speciale dank gaat uit naar Martine Lemmens voor het beschikbaar stellen van het databestand van Limburgse oliekevers uit waarneming.nl en het vervaardigen van de verspreidingsfiguren. Niels Godijn en Linde Slikboer worden hartelijk bedankt voor hun nauwgezette commentaar op dit artikel. Pieter van Breugel en René Krekels stelden welwillend hun fotomateriaal beschikbaar. Voorts willen we alle waarnemers bedanken, in het bijzonder degenen die een groot aantal waarnemingen invoerden zoals Hub Corten, Rob Geraeds, René Krekels en Willem Vergoossen.

Summary

MELOE VIOLACEUS AND MELOE PROSCARABAEUS IN THE MEUSE VALLEY Indicator species for the quality of natural river floodplains

This article provides an overview of the distribution of two species of oil or blister beetles in the southern part of the valley of the river Meuse in the Netherlands. The beetles *Meloe proscarabaeus* and *Meloe violaceus* are known for their unique ecology, as their larvae are parasites of wild solitary bees. Given the increase in the number of observations, locations and specimens, it seems that both blister beetles are increasing, thanks to rewilding. In view of the biotope requirements of their hosts, including nesting and feeding sites, the occurrence of both blister beetle species is indicative of well-developed natural floodplains on lime-rich soils. The presence of the rarest of the two species, *Meloe violaceus*, is an indication of the presence and quality of riparian forest along the river Meuse. Within the Netherlands, this species is nowadays restricted to the existing and former Meuse floodplains. Outside the province of Limburg, the species only occurs in the former tidal area along the Meuse downstream from the former Rhine-Meuse connection (near Lith) and the Biesbosch area.

Literatuur

- BEIER, W., G. SIERING & J. LÜCKMANN, 2016. Bestandsentwicklung der Ölkäfer (Coleoptera: Meloidae) in Sachsen-Anhalt. In: D. Frank & P. Schnitter, Pflanzen und Tiere in Sachsen-Anhalt. Ein Kompendium der Biodiversität. 50 Ölkäfer (Coleoptera: Meloidae). Natur+Text GmbH, Rangsdorf: 853-859.
- BELGERS, J.M. & A.P.J.A. TEUNISSEN, 2012. Zonder de gewone sachembij, *Anthophora plumipes* (Hymenoptera, Apidae), geen *Sitaris muralis* (Coleoptera, Meloidae) in Nederland. Entomologische Berichten 72(1-2): 71-75.
- BOER, P.J. DEN, 1947. Enkele waarnemingen omtrent de paring van oliekevers. Kameleon 5: 2-6.
- BOLOGNA, M.A. & C. MARANGONI, 1986. Sexual behaviour in some Palaearctic species of *Meloe* (Coleoptera, Meloidae). Bollettino della Societa Entomologica Italiana 118: 65-82.
- HAVELKA, P., 1983. Ölkäfer (*Meloe* spp.), ihre Bedeutung und ihr Schutz. Veröffentlichungen Naturschutz Landschaftspflege Baden-Württemberg 57/58: 181-202.
- KLAUSNITZER, B., 2005. Beobachtungen zur Lebensweise von *Meloe proscarabaeus* Linnaeus, 1758 (Coleoptera: Meloidae). Gredleriana 5: 209-216.
- KURSTJENS, G. & K. VAN LOOY, 2020. De ecologische resultaten van 30 jaar natuurontwikkeling langs de Grensmaas, de levensader van het RivierPark Maasvallei. Maas in Beeld, Beek-Ubbergen.
- LÜCKMANN, J. & T. ASSMANN, 2005. Reproductive biology and strategies of nine meloid beetles from Central Europe (Coleoptera: Meloidae). Journal of Natural History 39(48): 4101-4125.
- LÜCKMANN, J. & M. NIEHUIS, 2009. Die Ölkäfer in Rheinland-Pfalz und im Saarland. Gesellschaft für Naturschutz und Ornithologie Rheinland-Pfalz e.V., Mainz.
- PEETERS, T.M.J., 1997. Bijen en wespen op Isabellegreend. Minifauna van steilwanden en dijken nauwelijks bekend. Natuurhistorisch Maandblad 86(6): 145-150.
- PEETERS, T.M.J., H. NIEUWENHUIJSEN, J. SMIT, F. VAN DER MEER, I.P. RAEMAKERS, W.R.B. HEITMANS, C. VAN ACHTERBERG, M. KWAK, A.J. LOONSTRA, J. DE ROND, M. ROOS & M. REEMER, 2012. De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). Natuur in Nederland 11, Naturalis Biodiversity Center & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
- PIET, D., 1947. Iets over den invloed van de inundatie op de insectenfauna van de Ankeveensche Plas-sen. Tijdschrift voor Entomologie 88: 507-510.
- RAEMAKERS, I.P., 2009. Na de klimopbij nu ook de oliekever *Stenoria analis* in Nederland. Bzzz Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera NEV 30: 51-53.
- SAUL-GERSHENZ, L.S. & J.G. MILLAR, 2006. Phoretic nest parasites use sexual deception to obtain transport to their host's nest. PNAS 103 (38): 14039-14044.
- SLIKBOER, L., 2024. Oliekevers (*Meloidae*) van Nederland. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden, Leiden. https://determineren.nederlandsesoorten.nl/linnaeus_ng/app/views/matrixkey/index.php?epi=172#.
- TEUNISSEN, A.P.J.A., 2010. Meloidae - oliekevers. In: O. Vorst (red.), Catalogus van de Nederlandse kevers (Coleoptera). Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11: 142.

Nullenuil (*Dicycla oo*) na 84 jaar weer gezien in Nederland

FIGUUR 1
Lichtopstelling
om nachtvinders
te monitoren op
de Observant
(foto: C. Cremers-
Hodzelms).

Cecile Cremers-Hodzelms, Effleursdonk 18, 6218 GD, Maastricht, e-mail: cmhodzelms@gmail.com

Op 18 juli 2024 werd op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg de Nullenuil (*Dicycla oo*) teruggevonden voor Nederland. Deze vlinder, behorende tot de familie der uilen (Noctuidae), was voor het laatst in 1940 gezien. In dit artikel wordt nader ingegaan op de status van deze soort in Nederland en de betekenis van deze waarneming.

VONDST EN DETERMINATIE

In 2024 waren de weersomstandigheden vaak ongeschikt om met een lichtopstelling nachtvinders te monitoren. Op 18 juli 2024, een bewolkte avond, waren de omstandigheden echter wel goed. Het was 22 °C en er waaide een oostenwind, windkracht 2 Beaufort. De lichtopstelling [figuur 1] werd tussen 22.00 en 1.00 uur opgezet door Paul Vossen, Arnold Wijker, Sandra Lamberts en de auteur van dit artikel.

Het betrof een laken-opstelling verlicht met twee staande 250 watt ML (menglicht)-lampen en één 250 watt ML-hanglamp. Een tweede laken-opstelling met één 400 watt HPL (hoge druk kwikdamp)-lamp werd iets verderop opgezet. Tevens werd een grote lichtval [figuur 2] neergezet, ook met een 250 watt ML-lamp. De Nullenuil, een vrouwtje, verscheen die avond om 0.30 uur bij de grote lichtval [figuur 3]. Het was al snel duidelijk dat dit een uitzonderlijke soort nachtvlinder was.

NULLENUIL

De Nullenuil behoort tot de familie der uilen (Noctuidae), onderfamilie *Dicycla*. De vlinder is een zeer zeldzame nachtactieve nachtvlinder die in Nederland te boek staat als zwerver (WAARNEMING. NL, 2025). Het is een warmteminnende soort (TOP *et al.*, 2022).

Uiterlijk

De Nullenuil heeft een voorvleugellengte van 15–17 mm. Op de lichte, goudgeel gekleurde voorvleu-

gel bevindt zich een netwerk van roodachtig-bruine aders en dwarslijnen dat duidelijk afsteekt tegen de lichte ondergrond. Hetzelfde geldt voor de roodachtig-bruin omlijnde lichte uilvlekken, waarvan de niervlek ongeveer de vorm heeft van een hart. De vleugel is meestal fijn bestoven. Vooral in het wortelveld en in het zoomveld vormt deze bestuiving soms een donkere schaduwband; de uitgebreidheid hiervan kan per vlinder aanzienlijk variëren. Mannetjes en vrouwtjes hebben een gelijke tekening en kleur.

Imago

De Nullenuil vliegt in één generatie van juni tot en met augustus. De vlinders komen zowel op licht als op smeer af (WARING & TOWNSEND, 2020; TOP *et al.*, 2022).

Rups

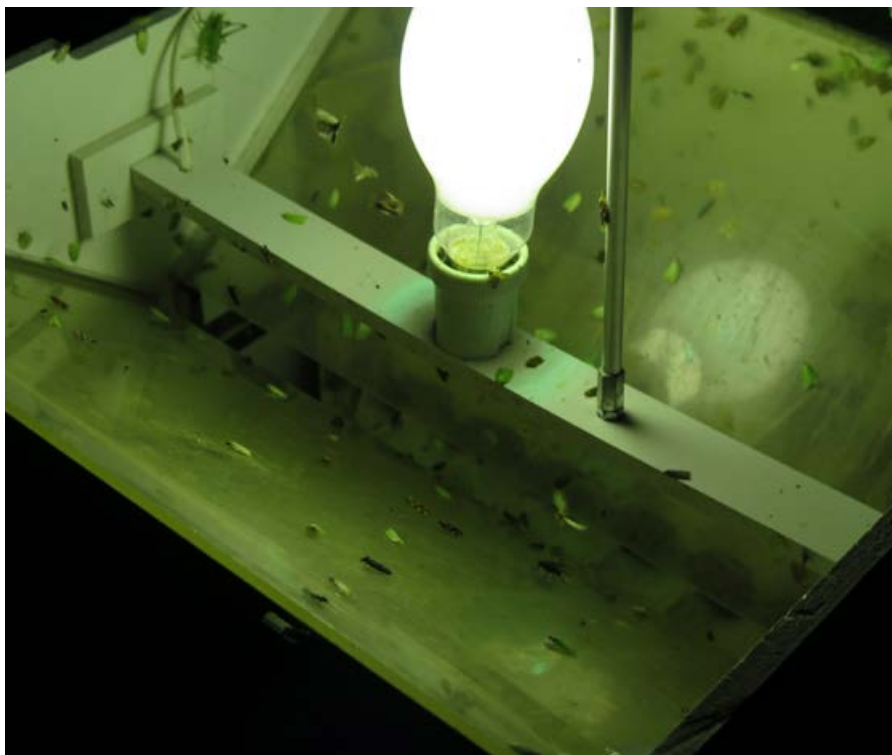
De rupsen van de Nullenuil zijn te vinden in de periode april tot en met juni. Ze zijn monofaag en hebben als waardplant verschillende soorten eik (*Quercus spec.*). Met name Donzige eik (*Quercus pubescens*) wordt genoemd. In de meer noordelijke delen van het leefgebied is Zomereik (*Quercus robur*) de voornaamste waardplant. Wintereik (*Quercus petraea*) en Hongaarse eik (*Quercus frainetto*) worden eveneens genoemd (TOP *et al.*, 2022; ELLIS, 2024). De Donzige eik en Hongaarse eik zijn niet inheems in Nederland (WILLEMSE, 2024 a; b). De rups leeft tussen met zijde bijeen gesponnen bladeren die hij 's nachts verlaat om zich te voeden. De verpopping vindt plaats in een losse cocon in de grond of tussen bijeen gesponnen bladeren. De overwintering vindt plaats als ei (BARTSCH *et al.*, 2001; WARING & TOWNSEND, 2020; VOOGD, 2021).

Leefgebied

De Nullenuil heeft haar leefgebied langs randen van droge, warme eikenbossen, struwelen en parken, vaak met een ondergroei van kruidachtige planten die bij voorkeur op een beschutte plaats groeien. Het kunnen rijk gestructureerde, op het zuiden geëxponeerde bosranden op schelpkalk zijn en ook eikenbossen op grindhellingen in de droge uiterwaarden. Mogelijk behoren ook eiken-haagbeukbossen en bossen met Donzige eik tot het leefgebied (BARTSCH *et al.*, 2001; WARING & TOWNSEND, 2020; VOOGD, 2021).

DE NULLENUIL IN NEDERLAND

In het Noctua databestand [tabel 1] staan in de periode 1800–1867 twee waarnemingen uit

Gelderland vermeld zonder precieze data. In beide gevallen was de waarnemer de heer A.J. van Eyndhoven. Deze verzamelaar stond bekend als slordig en met veel aantoonbare fouten in vindplaats en datering. Dit maakt het onwaarschijnlijk dat de exemplaren afkomstig waren uit zijn woonplaats in Brummen, Gelderland (schriftelijke mededeling R. de Vos, collectiemanager vlinders (Lepidoptera), Naturalis Biodiversity Center, 12 september 2024).

Dat ligt anders bij de eerstvolgende bekende waarnemingen uit juli 1940. Twee exemplaren werden verzameld door de heer Van der Velde in Borne (Overijssel). De vlinders werden gevangen op smeer en zijn vanuit de collectie Lempke opgenomen in de collectie van Naturalis (LEMPKE, 1952; 1962) [tabel 1]. De vondst op 18 juli 2024 van de Nullenuil is hiermee de tweede met zekerheid vastgelegde waarneming in Nederland.

VERSPREIDING IN EUROPA

De Nullenuil komt in Europa lokaal voor van het Iberisch Schiereiland, Italië en Griekenland tot Zuidoost-Engeland, Denemarken, Zuid-Zweden en Estland. Naar het zuiden is de soort talrijker, noordelijker is de uil niet overal een standvlinder. De meeste vindplaatsen bevinden zich in heuvels van 100 tot 350 meter hoogte. Buiten Europa komt de soort voor in de Kaukasus, Turkije, Israël, Irak en Iran (BARTSCH *et al.*, 2001; TOP *et al.*, 2022; DE VLINDERSTICHTING, 2024). Lempke stelt zelfs dat de Nullenuil

FIGUUR 2

Grote lichtval close-up
(foto: C. Cremers-Hodzelmans).

FIGUUR 3
De Nullenuil (*Dicycla oo*), vrouwtje, op de Observant (foto: C. Cremers-Hodzelmans, 18 juli 2024).

TABEL 1
Waarnemingen van de Nullenuil (*Dicycla oo*) in Nederland. Van de eerste twee waarnemingen zijn geen precieze data bekend (bron: het landelijke databestand Noctua van de Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek, geraadpleegd 30 juli 2024).

Provincie	Gemeente	Dag	Maand	Jaar	Vangnacht
Gelderland	Brummen	1	1	1800	onbekend
Gelderland	Brummen	1	1	1850	onbekend
Overijssel	Borne	8	7	1940	8 juli 1940
Overijssel	Borne	9	7	1940	9 juli 1940

in bijna geheel Noordwest-Europa een soort is waarvan het lang niet zeker is of deze zich daar duurzaam kan handhaven (LEMPKE, 1952; 1962). De soort wordt in België lokaal gevonden in Wallonië, met name in provincies Namen en Luxemburg. Vóór 1980 is de Nullenuil maar drie keer in België waargenomen (DE PRINS, 2016; WARING & TOWNSEND, 2020). Vanaf 2000 is te zien dat de soort vaker wordt waargenomen en zich langs het Maasdal noordwaarts uitbreidt. Buiten het Maasdal is slechts een enkele zwerver waargenomen (WAARNEMINGEN.BE, 2024). In Frankrijk komt de Nullenuil voor in eikenbossen, meestal in lager gelegen gebieden (gemiddeld 25–250 m hoogte). Vanaf het jaar 2000 is een toename van het aantal waarnemingen te zien. De soort is niet op Corsica waargenomen (LÉPI’NET, 2024). In Duitsland is de Nullenuil sinds de 19e eeuw aanzienlijk achteruit gegaan (BARTSCH *et al.*, 2001). Oorspronkelijk (tot 1900) lijkt de soort verspreid over Duitsland voor te komen, maar niet in het noorden. Tussen 1900 en 1950 is er een beperkt aantal waarnemingen genoteerd. Na 1950

is de soort vooral waargenomen in de regio’s langs de Elbe en in de noordelijke delen van Beieren en Baden-Württemberg. Ook na 2000 is dit het geval. Er lijken echter ook langdurige schommelingen te zijn in het voorkomen van de soort. In 2024 is de Nullenuil maar vier keer, zeer verspreid, gezien in Duitsland (BARTSCH *et al.*, 2001; SCHMETTERLINGE DEUTSCHLANDS, 2024). De Nullenuil komt zeer lokaal voor in Zuid-Engeland. Er zijn weinig waarnemingen gemeld. De soort is er zeer zeldzaam en staat in Groot-Brittannië op de Rode Lijst. De soort is uiterst onregelmatig in zijn verschijning. Periodiek wordt de soort algemeen waargenomen om daarna weer nauwelijks gezien te worden (KIMBER, 2024; THE SUSSEX MOTH GROUP, 2024; WALL, 2024).

NOORDWAARTSE
AREAALUITBREIDING?

Wanneer de waarnemingen in Frankrijk en België in de periode van 2000 tot en met 2024 worden bekeken, is te zien dat de soort bezig is aan een gestage noordwaartse areaaluitbreiding door het Maasdal (LÉPI’NET, 2024; WAARNEMINGEN.BE, 2024). Het is aannemelijk dat het op 18 juli 2024 waargenomen exemplaar via het Belgische Maasdal Nederland heeft bereikt. Het laatste decennium hebben meerdere soorten macro-nachtvlinders ons land via het Maasdal weten te vinden. De Zoomvlekspanner (*Stegania cararia*) laat een noordwaartse uitbreiding van zijn areaal zien, uitgebreider dan alleen via het Maasdal. De eerste vondst in Limburg was in 2014 in het Savelsbos (VOSSEN, 2015). Deze soort is inmiddels langs de gehele Nederlandse zuidgrens, van Limburg tot aan de Zeeuwse kust, te vinden (WAARNEMING.NL, 2024). Het verspreidingspatroon van de Zwartvlekspikkelspanner (*Menophra abruptaria*) richting Nederland verliep identiek aan dat van de Zoomvlekspanner. In Wallonië verliep de noordwaartse uitbreiding van deze soort via het Maasdal sinds 2016 in hoog tempo en in 2019 werd het eerste exemplaar op de Sint-Pietersberg gezien (VOSSEN & DE MOOIJ, 2022). Het in 2023 teruggevonden exemplaar van de Roodbruine walstrospanner (*Catarhoe rubidata*) kwam ook door het Maasdal naar het noorden (CREMERS-HODZELMANS, 2023).

Dat de Nullenuil op 18 juli 2024 Nederland bereikte laat zien dat de noordwaartse uitbreiding van zijn areaal wordt doorgezet en dat het hoogst waarschijnlijk niet zal blijven bij af en toe een zwerver.

DANKWOORD

Paul Vossen wordt bedankt voor zijn hulp bij het opstellen van dit artikel. Voor het beschikbaar stellen van de gegevens uit het *Noctua*-databestand bedank ik Jurriën van Deijk. Informatie over de exemplaren aanwezig in de collectie van Naturalis werd verstrekt door Rob de Vòs, waarvoor dank.

Summary

HEART MOTH (*DICYCLA OO*) REDISCOVERED IN THE NETHERLANDS AFTER 84 YEARS

This article describes the first record from the Netherlands of the Heart moth since 1940. It was found on the Sint-Pietersberg hill, south of Maastricht, on 18 July 2024, during a moth monitoring evening. The larvae of the Heart moth feed on Oak (*Quercus spec.*). Adult moths are scarce, and are found locally in Western Europe. They fly from June till August in one generation. The species is showing a northward expansion.

Literatuur

- BARTSCH, D., G. EBERT, S. HAFNER, C. HÄUSER, I. NIKUSCH, U. RATZEL, A. STEINER, J. THIELE & R. TRUSCH, 2001. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 8 Nachtfalter VI. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- CREMERS-HODZELMANS, C., 2023. Roodbruine walstrospanner na 22 jaar terug in Nederland. *Natuurhistorisch Maandblad* 113(4): 114-117.
- ELLIS, W.N., 2024. Plantparasieten van Europa: bladmineerders, gallen en schimmels. *Dicycla oo* (Linnaeus 1758). Nullenuil. Geplaatst 5 april 2024. Geraadpleegd 20 oktober 2024. <https://bladmineerders.nl/parasites/animalia/arthropoda/insecta/lepidoptera/ditrysia/apoditrysia/macrolepidoptera/noctuoidea/noctuidae/noctuinae/xylenini/cosmiina/dicycla/dicycla-oo/?lang=nl>.
- KIMBER, I., 2024. UKmoths. Heart Moth. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.ukmoths.org.uk/species/dicycla-oo/adult/>.
- LEMPKE, B.J., 1952. Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera VII. *Dicycla* Guenée. 479. *D. oo* L. Tijdschrift voor Entomologie 85: 80-81.
- LEMPKE, B.J., 1962. Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera (twaalfde supplement). *Dicycla* Guenée. *D. oo* L. Tijdschrift voor Entomologie 108: 257.
- LÉPI'NET, 2024. Lépi'net. Les Carnets du Lépidoptériste Français. *Dicycla oo* L. Le Double Zero. Geraadpleegd 24 november 2024. <https://www.lepinet.fr/especes/nation/lep/index.php?e=l&id=43960>.
- NDFF, 2024. NDFF Verspreidingsatlas Nachtvliners. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Nullenuil. Geraadpleegd 9 november 2024. <https://www.verspreidingsatlas.nl/10555#>.
- PRINS, W. DE, 2016. Catalogus van de Belgische Lepidoptera. Belgian Biodiversity Platform, Brussel.
- SCHMETTERLINGE DEUTSCHLANDS, 2024. Artinformatie. Eichen-Nulleneule (*Dicycla oo* (Linnaeus, 1758)). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.schmetterlinge-d.de/Lepi/EvidenceMap.aspx?Id=447821>.
- SNELLEN, P.C.T., 1867. De vlinders van Nederland. Macrolepidoptera. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.
- SUSSEX MOTH GROUP, 2024. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Heart Moth. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.sussexmothgroup.org.uk/site/species-Account.php?speciesRef=2272>.
- TOP, M., D. FRITSCH & V. KONONENKO, 2022. Noctuidae Europaeae. Essential. Bugbook Publishing, Østermarie: 472.
- VLINDERSTICHTING, 2024. Nullenuil. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 20 oktober 2024. <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/nullenuil>.
- VOOGD, J., 2021. Het nachtvlinnderboek. Macronachtvlinders van Nederland en België, inclusief rupsen. Tweede druk. KNNV Uitgeverij. Zeist.
- VOSSEN, P., 2015. Zoomvlekspanner *Stegania cararia* (Lepidoptera Geometridae) nieuw voor Nederland. *Entomologische Berichten* 75(3): 119.
- VOSSEN, P. & M. DE MOOIJ, 2022. Nachtvliners op licht op de Sint-Pietersberg in de periode 2013-2020. Deel 1: Inleiding en macronachtvlinders tot en met de spanners. *Natuurhistorisch Maandblad* 111(3): 62-64.
- WAARNEMINGEN.BE, 2024. Nullenuil. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://waarnemingen.be/species/9874>.
- WAARNEMING.NL, 2024. Zoomvlekspanner. *Stegania cararia* (Hübner, 1790). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://waarneming.nl/species/133542/>.
- WALL, M., 2024. Hantsmoths. The Lepidoptera (moths and butterflies) of Hampshire and Isle of Wight. Heart Moth. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.hantsmoths.org.uk/lep.php?code=73.218>.
- WARING, P. & M. TOWNSEND, 2020. Nachtvliners. De nieuwe veldgids voor Nederland en België. Zevende druk. Kosmos Uitgevers. Utrecht/Antwerpen.
- WILLEMSE, J., 2024a. Waarneming.nl. Hongaarse eik. *Quercus frainetto*. <https://waarneming.nl/species/95936/>.
- WILLEMSE, J., 2024b. Waarneming.nl. Donzige eik. *Quercus pubescens* Willd. <https://waarneming.nl/species/18341/>.

Onder de aandacht

Nieuwe voorzitter

Tijdens de Genootschapsdag op 15 februari 2025 is Math de Ponti door de Algemene Ledenvergadering gekozen als nieuwe voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap. Math volgt Frank Oelmeijer op die na zijn tweede termijn als voorzitter niet meer terugkeert. Math is al lange tijd actief binnen het Natuurhistorisch Genootschap, onder meer als voorzitter van Kring Roermond. Verder is Math als initiatiefnemer en

redacteur betrokken geweest bij diverse publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap, zoals de boeken Natuurlijk Roermond, Natuur voor elkaar en de Midden-Limburgse Maasterrassen. Math draait al enige tijd mee in het Dagelijks Bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap en vervult vanuit deze rol ook een bestuursfunctie binnen de Stichting Natuurpublicaties Limburg.

Soortenchallenge Limburgse Maasterrassen

Enkele jaren geleden heeft het Natuurhistorisch Genootschap het project Van Bezoeker tot Onderzoeker geïnitieerd. Met dit project worden bezoekers van Nationaal Park De Meinweg en natuurgebieden in de omgeving (samenwerkingsgebied Limburgse Maasterrassen) gestimuleerd anders naar hun omgeving te kijken en tegelijkertijd een bijdrage te leveren aan het onderzoek. Voor het stimuleren van het registreren van waarnemingen met de app Obsidentify wordt in het gehele gebied van de Limburgse

Maasterrassen een soortenchallenge (Bioblitz) georganiseerd. Iedereen wordt uitgedaagd om tussen 22 maart en 21 april zoveel mogelijk diersoorten in dit gebied waar te nemen en te registreren. Alle waarnemingen worden zichtbaar op de nieuwe website van de Limburgse Maasterrassen, die medio maart online gaat.

Iedereen die in deze periode een inventarisatie doet wordt tevens opgeroepen zijn of haar waarnemingen in waarneming.nl te registreren. Op deze manier maken we de rijkdom aan soorten in de Limburgse Maasterrassen zichtbaar voor het brede publiek.

Binnenwerk Buitenwerk

Op de internetpagina www.nhgl.nl is de meest actuele agenda te raadplegen. N.B. de excursies en lezingen zijn open voor iedereen, ongeacht of u wel of geen lid van een kring of studiegroep bent.

Woensdag 2 april verzorgt Wouter Jansen voor de **Kring Maastricht** een lezing over sprinkhanen en krekels. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum, de Bosquetplein 6 te Maastricht.

Zaterdag 5 april leidt Alex König voor de **Paddenstoelenstudiegroep** een excursie door de Anstevallei bij Kerkrade. Aanvang: 10.00 uur vanaf de parkeerplaats tegenover Kasteel Erenstein aan de Brughofweg 25 te Kerkrade. Aanmelding via marc.houben@home.nl.

Zaterdag 5 april onderzoekt onder leiding van Stef Keulen de **Mol-**

luskenstudiegroep bronbeken in Zuid-Limburg waarbij gezocht wordt naar de Grijsbronslak. Deze excursie start om 10.30 uur. Het startpunt wordt bij opgave via tel. 06-44404350 bekend gemaakt.

Zaterdag 5 april leiden Pieter Puts (opgave via tel. 06-54946066) en Rob Geraeds voor de **Herpetologische Studiegroep** een amfibieënexcursie naar het Keversbroek. Vertrek: 10.00 uur parkeerplaats van de kerk van Baexem.

Zondag 6 april is er een werkdag van de **Werkgroep Driestruik**. Deze wordt georganiseerd door Wouter Jansen en start om 10.00 uur vanaf de zinken poort langs de veldweg in de Driestruik. Opgeven via www.natuurklus.nl.

Donderdag 10 april organiseert de **Paddenstoelenstudiegroep** een practicumavond. Aanvang: 19.00 uur in het gebouw van IVN Stein aan de Steinerbosweg 2a te Stein.

Opgave bij Marc Houben via marc.houben@home.nl.

Maandag 14 april is er in Maastricht een werkvond van de **Molluskenstudiegroep**. Deze start om 20.00 uur. Verplichte opgave bij Stef Keulen via biostekel@gmail.com.

Zaterdag 19 april leidt Peter Eenshuistra voor de **Paddenstoelenstudiegroep** een excursie naar de Holtmühle bij Tegelen. Aanvang: 10.00 uur vanaf de parkeerplaats Venweg te Belfeld. Verplichte opgave via marc.houben@home.nl.

Woensdag 23 april is er een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep**. Deze start om 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum, de Bosquetplein 6 te Maastricht.

Donderdag 24 april organiseert de **Paddenstoelenstudiegroep** een practicumavond. Aanvang: 19.00 uur in het gebouw van IVN Stein aan de Steinerbosweg 2a te Stein.

Opgave bij Marc Houben via marc.houben@home.nl.

Zaterdag 26 april organiseert de **Mossenstudiegroep** een excursie. Bij opgave bij Marleen Smulders (m.smulders@live.nl) worden aanvangstijd en locatie doorgegeven.

Zaterdag 26 april leidt Pieter Puts (opgave via tel. 06-54946066) voor de **Herpetologische Studiegroep** een excursie naar de omgeving van Heythuysen. Vertrek: 10.00 uur kruising Achter het Klooster-Levroysebeek te Heythuysen.

Zondag 27 april organiseert Pieter Grooten (opgave via tel. 06-18385318) voor de **Kring Heerlen** en de **Plantenstudiegroep** een excursie naar het Savelsbos. Na afloop wordt ook het museum van de vuursteenmijn in Ryckholt bezocht. Aanvang: 10.00 uur vanaf de parkeerplaats van Eetcafé Rieckelt, Rijksweg 184 te Gronsveld.

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Johan den Boer (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELLENSTUDIEGROEP

Marc Houben (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen
(plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Mark Groen (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRIJK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

WERKGROEP PLANTENSOCIOLOGIE

Johan den Boer (plantensociologie@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Vacature
(zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten
(snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAİK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikestichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

DE MIDDEN-LIMBURGSE MAASTERRASSEN

Land van beken en breuken

Bij de Stichting Natuurpublicaties Limburg is is een driedelig boek verschenen met als titel 'De Midden-Limburgse Maasterrassen. Land van beken en breuken'. Hieraan is meer dan drie jaar gewerkt en 73 auteurs en meer dan 100 fotografen hebben hun bijdrage aan dit standaardwerk geleverd.

Deze natuur- en landschapsbiografie beschrijft de natuurgebieden tussen Reuver en Susteren met de Maas aan de westkant en het Nederlands-Duitse grensgebied als oostgrens. In deel 1 wordt een overzicht gegeven van het Midden-Limburgse landschap en zijn ontstaansgeschiedenis. Ook wordt ingegaan op de rol die de mens daarin heeft gespeeld.

In deel 2 worden in samenhang de natuurgebieden beschreven, zoals de stroomdalen van de Maas en de Roer en de natuurontwikkeling die daar heeft plaatsgevonden. Maar aandacht gaat ook uit naar de stroomgebieden van de Swalm, de Vlootbeek en de Middelsgraaf en de hoger gelegen stuifzandgebieden, zoals de Beegderheide, de Breidberg-Driestruik en het Marissen.

Centraal in deze biografie staat het huidige Nationaal Park De Meinweg waar het terrassenlandschap in volle glorie te bewonderen is. Omdat de natuur niet ophoudt bij een landsgrens wordt

ook ingegaan op gebieden net over de grens in Duitsland zoals het Brachterwald, het Elmpterwald, de Duitse Meinweg en het Duitse deel van het stroomgebied van de Swalm.

Het derde deel bevat bijna 100 portretten van icoon- en gidssoorten zoals de Adder, de Beenbreek en de Boomvalk, organismen die kenmerkend zijn voor natuurterreinen in de Midden-Limburgse Maasterrassen. De beschrijving van hun ecologie is toegesneden op de lokale situatie. Ook wordt in dit deel aandacht geschonken aan bijzondere ecologische relaties, zoals de invloed van exoten, de ecologie van een natuurlijke bijenwand en het leven van bosmieren.

Alle onderwerpen zijn rijkelijk voorzien van foto's en bij de terreinbeschrijvingen zijn ook wandelingen toegevoegd zodat de natuur daadwerkelijk ervaren en beleefd kan worden. Deze wandelingen zijn ontsloten via GPX-tracks en tevens gebundeld in een handzaam wandelboekje dat u mee het veld in kunt nemen.

Een publicatie die je naar de natuur trekt en als boodschap heeft dat de natuur in ons bestaan een onmisbare factor is.

Specificaties

De Midden-Limburgse Maasterrassen

Land van beken en breuken

Redactie: Math de Ponti, Olaf Op den Kamp, Ton Lenders, Hans Heijnen & Joyce Hendriks-Dirkx.

Deel 1. Ontstaan van het natuur- en cultuurlandschap. ISBN 9789074508407. 176 pagina's.

Deel 2. Gebiedsbeschrijvingen. ISBN 9789074508414. 728 pagina's.

Deel 3. Gids- en icoonsoorten. ISBN 9789074508421. 208 pagina's.

Bijlage: Wandelgids, 46 wandelingen door de natuurgebieden van Midden-Limburg en het Duitse grensgebied. ISBN 9789074508438. 108 pagina's.

Totale omvang: 1112 pagina's plus een wandelgids van 108 pagina's. Ruim 2500 afbeeldingen. Formaat: 210 x 286 mm. Gebonden in een harde koft en handzaam verpakt in een luxe cassette. Prijs € 34,90, ledenprijs € 28,00.

Uitgever: Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht. Te koop bij het Natuurhistorisch Genootschap via publicaties@nhgl.nl of in de boekhandel. Meer informatie via maasterrassen.nhgl.nl

Inhoudsopgave

- 61 **Blauwe en Gewone oliekever (*Meloe violaceus* en *Meloe proscarabaeus*) in het zuidelijke Maasdal**

Kwaliteitsindicatoren voor rivierherstel

G. Kurstjens, Th. Peeters & J. Hannen

In het Maasdal tussen Eijsden en Kessel is sinds 1990 aan natuurontwikkeling gedaan. In de hier ontstane natuurgebieden is onderzoek uitgevoerd naar het voorkomen van de Blauwe en de Gewone oliekever. Deze kevers zijn in het vroege voorjaar aanwezig en tijdens hun larvenstadium afhankelijk van solitaire bijen. De verspreiding van deze kevers is gedurende drie periodes: tot 1990, 1990 t/m 2006 en 2007 t/m 2023 onderzocht. Dit leverde interessante inzichten in de ontwikkeling van de verspreiding van beide soorten.

- 72 **Nullenuil (*Dicycla oo*) na 84 jaar weer gezien in Nederland**

C. Cremers-Hodzelmans

Op 18 juli 2024 werd op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg de Nullenuil teruggevonden. De soort was 84 jaar lang niet in Nederland waargenomen en kwam deze avond op licht af. Het exemplaar dat in juli verscheen kwam waarschijnlijk via het Maasdal vanuit België naar Maastricht.

- 75 **Onder de Aandacht**

- 76 **Binnenwerk Buitenwerk, kringen, studiegroepen, stichtingen**

Colofon

BESTUUR

Math de Ponti (voorzitter), Susanne Hanssen (secretaris), Frank Assendelft (waarnemend penningmeester), Ben Mattheij, Jan-Joost Bakhuizen & Toon van Baal.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Ellen Zwart & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
leden@nhgl.nl.
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 5,-; leden € 4,50 (incl. porto),
themanummers € 8,-.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op <https://maandblad.nhgl.nl/auteurs>.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Beek.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

